

3.3. Інноваційна діяльність підприємства як основа його стійкого розвитку

Розвиток науково-технічної революції нерозривно пов'язаний із використанням результатів наукових досліджень у виробничій діяльності. Особливо значного розвитку цей процес набув саме зараз. Не менш важливим напрямком діяльності вітчизняних підприємств поряд із підтримкою наукових досліджень є процес використання результатів НДДКР на практиці. Швидкість застосування наукових досягнень у виробництві, тобто активна та постійна інноваційна діяльність підприємства, багато в чому визначає його ефективність і дає змогу отримати конкурентну перевагу порівняно з іншими в певному напрямі виробництва.

Однак інноваційна діяльність на підприємствах України не отримала ще того необхідного теоретичного й практичного розвитку, який би допоміг подолати довгу економічну кризу, змінити характер, обсяги та рівень виробництва у всіх сферах господарської системи країни [241]. Особливо актуальною є проблема активації інноваційної діяльності підприємств у тих регіонах країни, які традиційно мають високий інтелектуальний та промисловий потенціал. Відсутність інноваційної активності в більшості підприємств України призводить до відставання господарської системи країни від технологічного й технічного рівня розвинених країн і накопичення наступних негативних тенденцій:

незначної частки радикальних нововведень у загальному обсягу нововведень [251];

довгої тривалості освоєння нововведень у процесі виробництва, що суттєво скорочує життєвий цикл нововведення;

малої чисельності розробок, які впроваджені на вітчизняному та закордонних ринках;

поступової втрати потенційних можливостей для створення радикальних нововведень постіндустріальних укладів.

Отримання якісних змін в інноваційній діяльності підприємств можливе лише на основі наукових знань, які втілені в конкретній продукції та послугах [251]. Народження інновацій відбувається в науковій сфері у формі ідей (або винаходів). Цей процес складається з:

1) створення штучних засобів і способів діяльності. Ідея трансформується в нововведення;

2) виготовлення виробничих зразків. Нововведення перетворюється на новацію;

3) виробництво готової продукції. Новація стає інновацією.

На сучасному етапі розвитку економіки нові фактори орієнтації економічного прогресу кардинально змінили протікання процесу розширеного відтворення в найбільш розвинених країнах, яке стало інтенсивним. Відтворення базується в кожному своєму циклі на використанні нових

досягнень науки, техніки та технології й одночасно посилюється соціальна складова цього процесу (вплив людини на процес виробництва). Якщо сучасне розширене відтворення подати у вигляді схеми, то в ряді його класичних фаз: виробництво – розподіл – обмін – споживання, пропонується додати ще одну нульову (наукову) фазу – науково-технологічну підготовку відтворення [52], що включає зародження винаходу, дематеріалізацію, а також технологічну підготовку до впровадження інновації в процес виробництва (рис. 3.9).

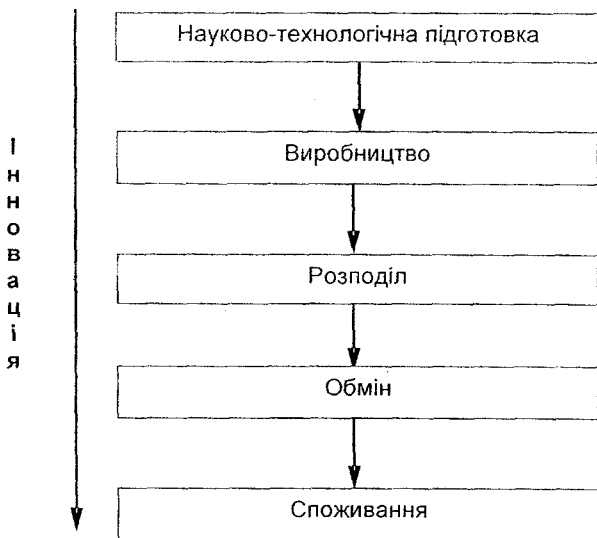

Рис. 3.9. Фази сучасного розширеного відтворення

Саме в даний час прогрес науки, техніки і технології перетворився з зовнішнього (екзогенного) фактора впливу на відтворення у фактор внутрішній (ендогенний). Таким чином, науково-технічні зрушення стали явищем постійно присутнім у сучасному економічному розвитку, яке отримало комплексний характер, що й обумовлює сьогодні швидку зміну технологій [52] та створення в розвинених країнах постіндустріальної економіки. Одним з основних шляхів постіндустріального розвитку є саме активізація інноваційної діяльності на рівні підприємства.

Інноваційна діяльність підприємства пов'язана з трансформацією наукових досліджень і розробок, винаходів та відкриттів у новий або покращений продукт (технологічний процес), який упроваджується у виробничий процес або в новий підхід до соціальних послуг. Інноваційна діяльність передбачає створення цілого комплексу наукових, технологічних

них, організаційних, фінансових і комерційних заходів, які у своїй сукупності ведуть до створення інновації "під ключ", тобто повністю готової до реалізації на ринку [211; 266].

На основі результатів аналізу різних точок зору щодо поняття "інноваційна діяльність" [3; 6; 33; 67; 164; 187 – 190; 198; 223; 241; 246; 295; 300; 430 та ін.] пропонується наступне визначення: інноваційна діяльність підприємства – це складна цілеспрямована динамічна система використання результатів закінчених науково-технологічних досліджень, організаційно-економічних розробок або інших науково-технічних досягнень, яка функціонує під впливом факторів зовнішнього середовища усіх рівнів (макро- і мезо-) з метою задоволення постійно мінливого індивідуального попиту і потреб суспільства в цілому в конкурентноспроможній продукції (товарах, послугах).

Узагальнені основні етапи інноваційної діяльності [33; 187 – 190; 211; 223; 234; 241; 246] наведені на рис. 3.10. Серцевиною інноваційної діяльності на підприємстві є комерціалізація нових видів продукції або методів її виробництва, доставки і реалізації. Визначаючи основні напрями інноваційної діяльності, керівництво фірми вирішує, який вид інновацій необхідно впроваджувати на даному етапі розвитку. При цьому важливо, хто є "ініціатором" інновації: споживач, постачальник чи конкурент.

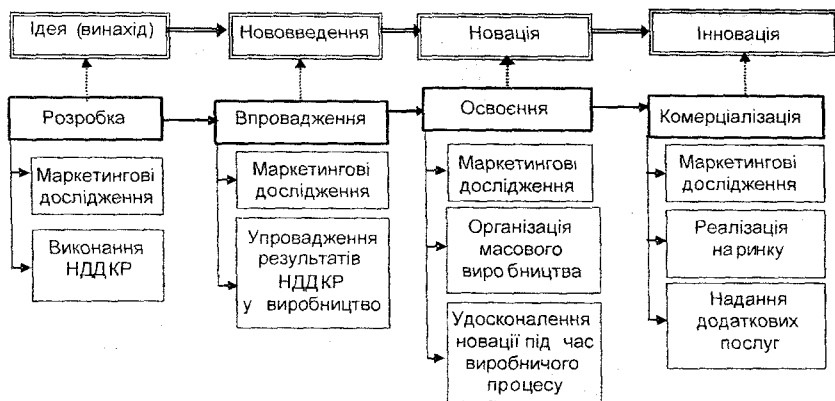

Рис. 3.10. Основні етапи інноваційної діяльності підприємства

На основі результатів аналізу існуючих підходів до класифікації інновацій за змістом і сферою застосування [33; 67; 187 – 190; 211; 223; 234; 241; 246; 430; 436; 455] пропонується наступна структура цієї класифікації:

продуктові;
технологічні;
виробничі (технічні);
управлінські;
організаційні;
економічні;
торгові;
соціальні;
екологічні (нові методи та засоби захисту навколишнього середовища, контролю за його станом);
інформаційні (нові інформаційні технології, комерціалізовані знання);
юридичні (нові нормативно-правові документи, що визначають та регулюють усі види діяльності підприємств, організацій і фізичних осіб, створюючи відповідні умови для розвитку).

Необхідність створення нововведень, які стимулюють подальший інноваційний розвиток, обумовлена виникаючими та майбутніми потребами господарської системи або її частин [251].

Проведені дослідження показали [51; 52; 104; 116; 166; 187 – 190; 211; 223; 229; 241; 246; 258; 266; 295; 300; 430; 436; 455], що процес виникнення інновацій носить нерівномірний характер, що пов'язано з існуючими потребами господарської системи на різних фазах проходження великих циклів М. Кондратьєва.

Саме великі цикли мають найбільший вплив на розвиток господарської системи держави [28; 241; 258; 436]. Існує чотири фази великого циклу: пожвавлення, підйом, депресія і криза. Найбільша кількість радикальних інновацій протягом 1609 – 2000 років була створена саме під час криз, що сприяло підвищенню інноваційної активності. На фазі пожвавлення рівень інноваційної активності ще досить високий, але наприкінці фази значно зменшується. Під час підйому зростає кількість покращуючих інновацій, які продовжують виникати й у фазі депресії, але в меншій кількості.

Результатом проведеного дослідження та аналізу було виявлення взаємозв'язку між проходженням різних фаз п'ятого великого циклу (1977 – 2016 роки) і виникненням інновацій, згідно з запропонованою класифікацією (табл. 3.11). Цей взаємозв'язок між фазами циклу та потребами в інноваціях стимулює створення відповідних умов щодо прискорення розвитку господарської системи в цілому і це забезпечить швидше формування інноваційної економіки України та ефективне подолання очікуваної кризи великого циклу.

Взаємозв'язок виникнення інновацій в Україні за фазами п'ятого великого циклу

Фази циклу	Інновації за змістом і сферою застосування										
	продуктові	технологічні	виробничі	управлінські	організаційні	економічні	торгові	соціальні	екологічні	інформаційні	юридичні
Пожвавлення	+	-	+	-	-	+	-	+	-	-	+
Підйом	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+
Депресія	-	+	-	+	+	+	+	+	-	+	+
Криза	-	+	-	+	+	+	-	+	+	+	+

Інноваційна діяльність підприємства є одним з основних видів його діяльності та має певні особливості [241; 258; 295; 300], які відрізняють її від інших видів діяльності, а саме:

1) тісний зв'язок з науковою та творчою діяльністю, на результатах якої базується інноваційна діяльність;

2) результатом є швидка динаміка перетворень. Інноваційна діяльність підприємства є одним із найдієвіших шляхів його прискореного розвитку. Причому інноваційна діяльність багато в чому самодостатня. Успішне її здійснення розкриває перед підприємством широкі перспективи та можливості подальшого розвитку, реалізація яких вимагає кратного розширення та фінансування інноваційної діяльності. За останні 300 років цей процес надзвичайно прискорився;

3) значний вплив на суспільну свідомість і рівень життя суспільства. Зараз процес впровадження перетворень набув незворотного характеру, що зумовлено незрівнянною здатністю його результатів задовольняти різноманітні людські потреби. Причому активна інноваційна діяльність сама сприяє розвитку та появі нових потреб.

Кожне підприємство здійснює свою діяльність у зовнішньому середовищі, взаємодіє з ним та адаптується до його постійних змін. Зовнішнє середовище є системою динамічною, тому постійно змінюється, підприємство, у свою чергу, відчуває позитивний або негативний вплив цих змін. Для створення умов щодо перспективного розвитку підприємства та визначення основних його напрямків в умовах динамічного зовнішнього

середовища необхідно забезпечити постійне збирання, моніторинг та стратегічний аналіз інформації щодо стану зовнішнього середовища підприємства та можливих змін у ньому [436].

Підприємство є відкритою, складною, динамічною, соціально-економічною, відносно незалежною системою національної економіки, яка пов'язана із зовнішнім середовищем за зворотним зв'язком. Кожен із видів діяльності підприємства функціонує у відповідному середовищі, і тому, на думку авторів, варто виділити поняття середовища підприємства як середовища даного виду діяльності. Інноваційне середовище – це визначена та сформована система факторів: політичних і правових, економічних, виробничо-технологічних, демографічних, географічних, ринкових, соціокультурних, природних та екологічних, міжнародних тощо, що забезпечує (прискорює чи гальмує) розвиток інноваційної діяльності підприємства.

Середовище підприємства складається з: 1) мікросередовища (внутрішнього середовища) як сукупності активних суб'єктів і сил, що діють на можливість підприємства встановлювати і підтримувати з цільовими клієнтами відносини успішного співробітництва. Воно представлене силами, що мають безпосереднє відношення до самого підприємства та його можливостей; 2) мезосередовища (підсистеми близького оточення) як сукупності факторів, які безпосередньо впливають на підприємство, збільшують чи зменшують ефективність його роботи, наближають чи віддаляють досягнення його цілей; 3) макросередовища (підсистеми далекого оточення) як сукупність елементів, що можуть впливати на організацію, але не прямо, а опосередковано.

На основі проведеного дослідження й аналізу [7; 177; 251; 295; 300; 322; 323; 455; 534] виділені основні фактори, що формують середовище підприємства (табл. 3.12).

На думку вчених [28; 104; 166] та на погляд авторів монографії, вирішальний вплив на ефективність діяльності кожного окремого підприємства та галузі в цілому зараз мають саме фактори макросередовища підприємства.

Одним з основних факторів макросередовища підприємств є циклічний характер розвитку господарської системи. Наявність циклів різної амплітуди в господарській системі країни є основною причиною нерівномірності інноваційної діяльності кожного окремого підприємства та країни в цілому [28; 241; 258].

Циклічний розвиток господарської системи як прагнення досягнення макроекономічної рівноваги – це прояв самої сутності розвитку економіки, її природна властивість, спосіб її прогресивного руху. Господарська система постійно знаходиться в стані відхилення від макроекономічної рівноваги.

Середовище підприємства

Мікросередовище	Мезосередовище	Макросередовище
виробнича система; фінансово- економічні результа- ти діяльності; маркетинг; система управління; ресурси й організація підприємства; науковий потенціал; інноваційна сприйнят- ливість	політичне і правове сере- довище; середовище споживачів; середовище постачальників; середовище ринків факто- рів виробництва; середовище інформацій- ної інфраструктури; середовище профспілок й торговельних асоціацій; економічне середовище (галузевий аналіз); середовище контактних аудиторів; середовище інвесторів; середовище партнерів; середовище посередників; середовище податкової інфраструктури; середовище конкурентів; середовище наукових й інноваційних організацій	політичне і правове середовище; макроекономічне сере- довище; соціокультурне сере- довище; виробниче- технологічне середо- вище; географічне середовище; демографічне середо- вище; ринкове середовище; природне і екологічне середовище; міжнародне середовище

Існує три типи відхилень [28]:

1) попиту від пропозиції (і навпаки) – порівняно невеликі відрізки часу: 3 – 3,5 роки (цикли в товарних запасах);

2) попиту на устаткування, споруди, будівельні матеріали й ін. – середньої тривалості: 7 – 11 років (промислові цикли);

3) кон'юнктури – тривалі відхилення від рівноваги, тривалість яких складає 40 – 60 років (цикли кон'юнктури).

Перший і другий типи відхилень мають місце при тому самому технологічному способі виробництва, в рамках якого відбувається зміна ряду поколінь техніки й технології. Після того, як можливості підвищення ефек-

тивності в рамках використовуваних науково-технічних принципів вичерпані, відбувається перехід до використання нових науково-технічних принципів, перехід до нового технологічного способу виробництва. Настає епоха науково-технічної революції.

Цей перехід забирає значний час й дає початок новій довгій хвилі М. Кондратьєва, що і відбувається в даний час у всіх розвинених країнах.

Сучасні економіко-математичні методи уможливили виділення 1 380 видів економічних циклів [397]. Але лише деякі з них мають вагомое теоретичне й практичне значення [241]. Одними з найбільш значимих циклів є великі цикли М. Кондратьєва.

Заслуга М. Кондратьєва щодо розвитку економічної теорії досить велика: він сформулював ідею плану-прогнозу (індикативне планування), вперше використовував прогнози вартісних показників, запропонував використовувати дефлятори, увів статистику цін і поточний кон'юнктурний аналіз, розробив ідею співвідношення соціального й економічного факторів економічного зростання [395].

Господарство М. Кондратьєв розглядав як систему взаємозв'язків елементів. Дослідження економічної динаміки господарської системи, на думку М. Кондратьєва, охоплює дві групи проблем [229]:

1) основних тенденцій економічного розвитку в межах даної господарської системи;

2) тих коливань, які виявляються в процесі її розвитку і підпадають під поняття економічної кон'юнктури.

Концепція великих циклів кон'юнктури М. Кондратьєва складається з наступних основних частин:

емпіричний доказ "великої моделі циклу", заснований на аналізі динаміки показників відносної кон'юнктури;

ряд емпірично встановлених закономірностей ("правильностей"), що супроводжують тривалі коливання кон'юнктури;

теоретичне пояснення закономірностей (теорія великих циклів кон'юнктури).

На підставі проведеного дослідження та аналізу теорії великих циклів М. Кондратьєва [229] зроблені наступні узагальнення:

1. Динаміка показників кон'юнктури виявляє наявність циклів.

2. Кожен цикл складається з висхідної та низхідної хвилі. Результати дослідження та систематизації основних характеристик цих хвиль наведені в табл. 3.13.

Основні характеристики хвиль великих циклів М. Кондратьєва

Хвиля циклу	Характеристика
Висхідна	відновлення й розширення основного капіталу; радикальні зміни й перегрупування основних виробничих сил суспільства; підвищення цін, розширення виробництва та товарообігу й загострення конкуренції; залучення у світове господарство нових країн, районів і більш інтенсивне використання старих; загострення боротьби за зовнішні ринки й створення передумов щодо зовнішньополітичних конфліктів; загострення боротьби нових і старих соціальних сил усередині країни й створення передумов для внутрішніх конфліктів
Низхідна	падіння цін; зменшення ставки відсотка; ослаблення темпу зростання виробництва й торгівлі; завмирання зовнішньополітичних і внутрішніх соціальних взаємин; підвищення інтенсивності заощаджень, особливо в тих соціальних групах, дохід яких під впливом падіння товарних цін відносно підвищується; значна численність технічних винаходів і відкриттів; припинення зростання відсотка на капітал

3. Виявлені дві групи показників: а) показники (ціни, заробітна плата, позичковий відсоток і ін.), в яких цикли виявляються у формі хвилеподібної зміни їх рівня; б) показники, у яких цикли виявляються у хвилеподібній зміні темпу розвитку тенденції зростання або падіння.

4. Великі цикли більшості досліджених показників кон'юнктури збігаються за часом та мають міжнародний характер. В європейських капіталістичних країнах і США періоди цих циклів практично однакові.

М. Кондратьєв емпірично виділив три великі цикли кон'юнктури тривалістю 48 – 55 років [229]:

	1 цикл
висхідна хвиля:	кінець 80-х – початок 90-х рр. XVIII ст. – 1810 – 1817 рр.
низхідна хвиля:	1810 – 1817 рр. – 1844 – 1851 рр.;
	2 цикл
висхідна хвиля:	1844 – 1851 рр. – 1870 – 1875 рр.
низхідна хвиля:	1870 – 1875 рр. – 1890 – 1896 рр.;
	3 цикл
висхідна хвиля:	1891 – 1896 рр. – 1914 – 1920 рр.
можлива низхідна хвиля:	1914 – 1920 рр.

На сьогодні вчені виділяють п'ять циклів М. Кондратьєва. На основі дослідження робіт вчених [13; 28; 33; 116; 166; 229; 504; 516] була систематизована та розрахована періодизація цих циклів у країнах Заходу та в Україні (табл. 3.14).

Таблиця 3.14

Хронологія й тривалість великих циклів у країнах Заходу в різних авторів

№ з/п	Автор	Рік	Цикли Кондратьєва									
			1-й		2-й		3-й		4-й		5-й	
			старт	пік	старт	пік	старт	пік	старт	пік	старт	пік
1	М. Кондратьєв	1925	1790	1817	1851	1875	1896	1920				
2	А. Шпітгоф	1925		1822	1874	1895	1912					
3	Де Вольф	1929		1825	1849	1873	1896	1913				
4	Й. Шумпетер	1939	1787	1813	1842	1869	1897	1924				
5	Дж. М. Кларк	1944		1850	1875	1900	1929					
6	Дюпре	1978	1789	1808	1846	1872	1895	1920	1939/46		1974	
7	У. Ростоу	1980	1790	1815	1848	1873	1896	1920	1935	1951	1972	
8	Мандель	1980		1826	1847	1873	1893	1913	1939/48		1967	
9	Ван Дайн	1983			1845	1872	1892	1929	1948		1973	
10	М. Рішоньє	1985	1769	1799	1816	1849	1873	1897	1921	1946	1973	
11	С. Глазьев	1993	1770		1830		1880		1930		1985	
12	І. Ліпсиц, А. Нецадин	1997	1785	1835	1830	1890	1880	1940	1930	1990	1985	2035
13	Ю. Яковець	1999									1974	1998
14	В. Єфремов	1999	1785	1845	1846	1900	1901	1950	1951	1990	1991	2020
15	Н. Мироненко	2001	1785	1813	1847	1872	1893	1917	1945	1969	1985	
16	О. Грицай, Г. Йоффе, А. Трейвиш		1770		1830		1880		1930		1970	
Результати розрахунків												
	Середнє		1782	1822	1845	1878	1894	1922	1937	1969	1977	2016
	Тривалість (С)			(63)		(49)		(43)		(40)		(39)*
	Тривалість (П)				(56)		(44)		(47)		(40)*	

Примітки:

С – тривалість циклів між стартами;

П – тривалість циклів між піками;

* – прогноз за роботами [116; 166; 436].

Результати свідчать, що в даний час країни Заходу знаходяться на п'ятому великому циклі кон'юнктури. Тривалість циклу різних дослідників [13; 28; 116; 166; 229; 504; 516], на думку авторів, коливається за наступними причинами (рис. 3.11).

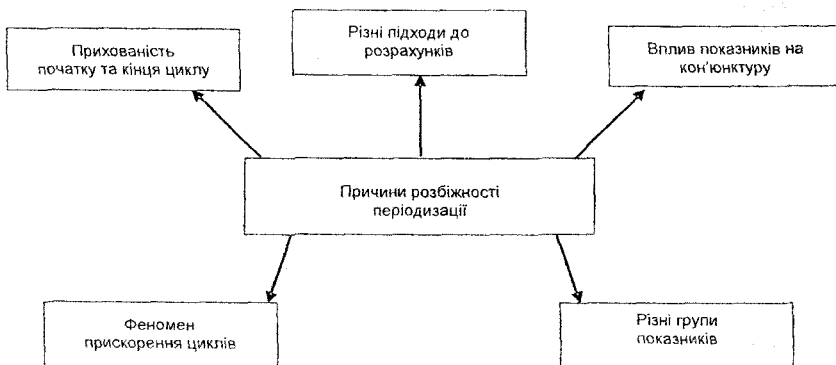

Рис. 3.11. Причини розбіжності періодизації довгих хвиль

Початок чергового циклу на ранніх стадіях розвитку приховано в середині попередніх, й тому досить тривалий проміжок часу відсутня його наявність. Аналогічним чином і завершення циклу проходить досить довго. Крім того, ряд його технологій трансформується та інтегрується наступним циклом. 50-літні цикли – лише наявна частина інноваційної хвилі, а завершення циклу – наслідок конкуренції більш сучасних технологічних укладів, а не вичерпання внутрішнього потенціалу.

Розрахунки циклів учених ґрунтуються на різних підходах:

М. Кондратьєв [229], Й. Шумпетер [504] й ін. ведуть розрахунок циклів від промислового перевороту останньої третини XVIII століття;

Ю. Яковець [515] розраховує цикли від кінця першої третини XVIII століття;

М. Рішонье, У. Росту заснують свої розрахунки на кризах ведучих світових центрів. Саме в депресивних фазах активізується інноваційна діяльність. Це і є передумовою для чергового підйому, оскільки інноваційні піки 60-х років XVIII століття, 20-х – 30-х і 80-х років XIX століття збігаються з економічними спадами [28].

Різні вчені використовували близькі, але не однакові групи показників кон'юнктури як індикаторів економічної динаміки. Вплив цих показ-

ників на циклічність у різні періоди циклу змінюється, їх прояв в окремих державах має свої особливості.

Більшість сучасних дослідників [16; 516] відзначають наявність феномена прискорення (стиску) довгих хвиль, тобто скорочення тривалості кожного наступного циклу в порівнянні з попереднім. Цей феномен, пов'язаний з впливом сучасних тенденцій розвитку науки, техніки, технології і соціально-економічних об'єктів, скорочує довгі хвилі за часом до 35 – 40 років.

У теорії довгих хвиль і зараз залишається ряд дискусійних питань, однозначної відповіді на які вчені ще не знайшли. Основними з цих питань, на думку авторів, є: наявність циклів при соціалізмі (1), промислово-технологічна оболонка теорії (2), точна періодизація циклів (3):

1. М. Кондратьєву не вдалося виявити цикли кон'юнктури в економіці радянської Росії у зв'язку з тим, що дані, які він аналізував, були неточними або взагалі неправильними [229]. На погляд авторів монографії, в плановій економіці модернізаційна хвиля згладжувалася зусиллями держави щодо збереження робочих місць, контролю інфраструктури й недопущення кризи та депресії. Головними засобами управління були план, наказ, розпорядження керівництва. Матеріальне стимулювання праці з багатьох причин не давало належного ефекту. Економічна система, заснована на централізованому управлінні, директивному плануванні й плановому розподілі продукції була сформована для умов мобілізаційного розвитку в період індустріалізації (наздоганяюча стратегія розвитку). Але після завершення масової індустріалізації держави, починаючи з 70-х років ХХ століття, масштаби промисловості стали зменшуватися. Система стала працювати в надзвичайних обставинах, не дозволяючи швидко концентрувати ресурси на вирішальних ділянках [211]. Штучно гальмувався циклічний розвиток економіки, що надалі привело до фатальної нездатності системи забезпечити високі темпи інноваційного зростання щодо подальшого формування постіндустріального етапу розвитку економіки. Соціально-економічний механізм країни не зацікавлював виробництво щодо відновлення продукції, підвищення її якості, вдосконалювання технологічної бази, обліку попиту ринку й інтересів споживачів.

2. Основним недоліком сучасних циклічних уявлень є їх винятково промислово-технологічна оболонка. Неможливе існування циклів у вторинному секторі (промисловість й будівництво) при їх відсутності у первинному (сільське і лісове господарство) [28], третинному (послуги) та четвертинному (інформація) секторах економіки [104]. Циклічність, на думку авторів, охоплює всі сфери економіки, тому вона характерна для усіх чотирьох взаємозалежних і нерозривних секторів економіки.

3. М. Кондратьєв відзначав необхідність імовірнісного підходу до дослідження статистичних рядів економічних показників кон'юнктури. У роботах ученого [229] відмічено, що наявність циклів довести неможливо, але ймовірність їхнього існування досить велика.

Жоден з існуючих методів математичної статистики не може з достатнім ступенем імовірності підтвердити присутність 50-літніх циклів на відрізку 100 – 150 років, тобто на підставі інформації, що містить 2 – 3 коливання (максимум). Однак великі цикли з імовірнісної точки зору не менш "правильні", ніж традиційні циклічні кризи [229]. Довжина традиційної циклічної кризи варіюється в межах від 7 до 11 років, його відхилення від середньої складає більш 40%. А для великої хвилі, тривалість якої змінюється від 45 до 60 років, таке відхилення від середньої менше 30%.

На думку вчених робіт [28; 516] та погляд авторів монографії, основне завдання на початковому етапі досліджень М. Кондратьєв бачив не в створенні теорії, що відтворює механізм циклу, а у вивченні фактичного руху кон'юнктури господарства та визначенні кола показників, які характеризують цей рух і мають статистичний зміст. На підставі дослідження цих показників учений сформував гіпотезу великих циклів розвитку економіки. Ряд технологій чергового циклу трансформуються та інтегруються наступним циклом.

Проведене дослідження та аналіз робіт [28; 51; 52; 104; 116; 164; 166; 187 – 190; 198; 211; 223; 229; 241; 246; 251; 258; 266; 295; 300; 430; 436; 516] дали можливість зробити висновок про циклічний характер розвитку господарської системи України (як частини Російської імперії, а потім СРСР), про що свідчать зміни періодів підйому та занепаду економіки, як в цілому, так і за складовими. Хронологія довгих циклів М. Кондратьєва в Україні та періоди відставання від країн Заходу наведені в табл. 3.15.

Таблиця 3.15

Хронологія проходження циклів М. Кондратьєва

Цикл	Країни Заходу ¹	Традиційний [28]	Відставання України (у складі СРСР) від країн Заходу, років ²
1	2	4	6 = 4 – 2
Нульовий	1730 – 1783 (53)	–	–
Перший	1783 – 1861 (78)	1840 – 1890 (50)	50 (1 цикл)
Другий	1861 – 1895 (34)	1890 – 1930 (40)	50 (1 цикл)
Третій	1895 – 1938 (43)	1930 – 1965 (35)	25 (1/2 циклу)
Четвертий	1938 – 1978 (40)	1965 – 1990 (35)	20 – 30
П'ятий	1978 – 2016 (38) ²	–	25 – 30

Примітки:

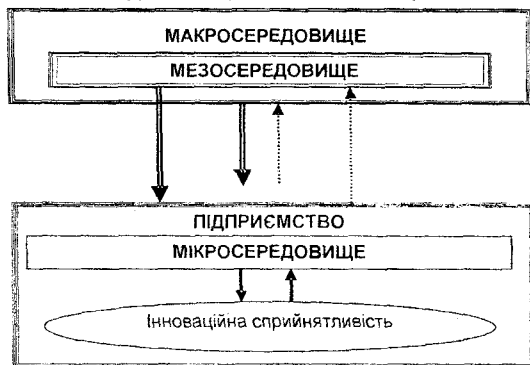
¹ власна розробка авторів монографії;

² прогноз.

Результати дослідження та аналізу робіт [28; 51; 52; 104; 116; 164; 166; 187 – 190; 198; 211; 223; 229; 241; 246; 251; 258; 266; 295; 300; 430; 436; 455; 516] свідчать, що відставання України від країн Заходу в проходженні великих циклів пов'язано з трьома основними складовими: причинами, пов'язаними з особливостями циклу; соціально-політичними проблемами (подіями) циклу; значною часткою добувних галузей і проблемами в інноваційній діяльності на усіх рівнях: держава – галузь – регіон – підприємство.

Актуальним залишається питання визначення впливу зовнішнього середовища підприємства (макро- та мезосередовища) на мікросередовище підприємства й особливо на його інноваційну діяльність. Проведений аналіз існуючих характеристик інноваційної діяльності [30; 67; 164; 187 – 190; 198; 266; 295; 322; 430; 436; 455] говорить про їх однобічність оцінювання. Тому авторами пропонується розглянути комплексну характеристику, яка висвітлює практично всі аспекти інноваційної діяльності підприємства та є індикатором впливу зовнішнього середовища підприємства на мікросередовище, а саме інноваційну сприйнятливість підприємства.

На основі проведеного дослідження різних точок зору [189; 241; 295] щодо сутності поняття "інноваційна сприйнятливість підприємства" пропонується наступне визначення. Інноваційна сприйнятливість підприємства – це здатність підприємства постійно оновлювати фактори мікросередовища шляхом виявлення інновацій, їх розрізнення за характерними ознаками та оцінки сутності й відповідності до впровадження на підприємстві з метою підвищення конкурентоспроможності підприємства (рис. 3.12).

Умовні позначення:

⇒ вплив зовнішнього середовища;

⇌ взаємозв'язок між інноваційною сприйнятливістю і мікросередовищем через управління, спрямоване на інновації.

Рис. 3.12. Інноваційна сприйнятливість підприємства

В умовах агресивного та динамічного зовнішнього середовища конкурентоспроможність підприємства в першу чергу визначає пристосованість підприємства до зовнішнього середовища з урахуванням впливу факторів макро- та мезосередовища через управління, яке спрямоване на сприйнятливості до інновацій. Інноваційно сприйнятливе підприємство будь-які зміни зовнішнього середовища використовує лише з вигодою для себе, відповідно коригуючи напрямки своєї інноваційної діяльності до цих змін. Зміни зовнішнього середовища впливають на вибір інновацій, які підприємство буде впроваджувати в даний період часу.

Аналіз впливу зовнішнього середовища на підприємство дозволяє визначити ефективне інноваційно сприйнятливе підприємство як підприємство, яке здійснює специфічну процедуру координації взаємозв'язку двох систем – зовнішнього середовища і підприємства.

Таким чином, підвищення інноваційної активності підприємства здійснюється за рахунок:

наявності в макросередовищі інновацій необхідних видів: